

The impact of the working environment on work retention of older workers

National report - Norway

NIVA-konferanse 20. juni 2017

Tove Midtsundstad (Fafo)

Ingrid Sivesind Mehlum (STAMI)

Den nasjonale litteraturoppsummeringen

Oppdatering av:

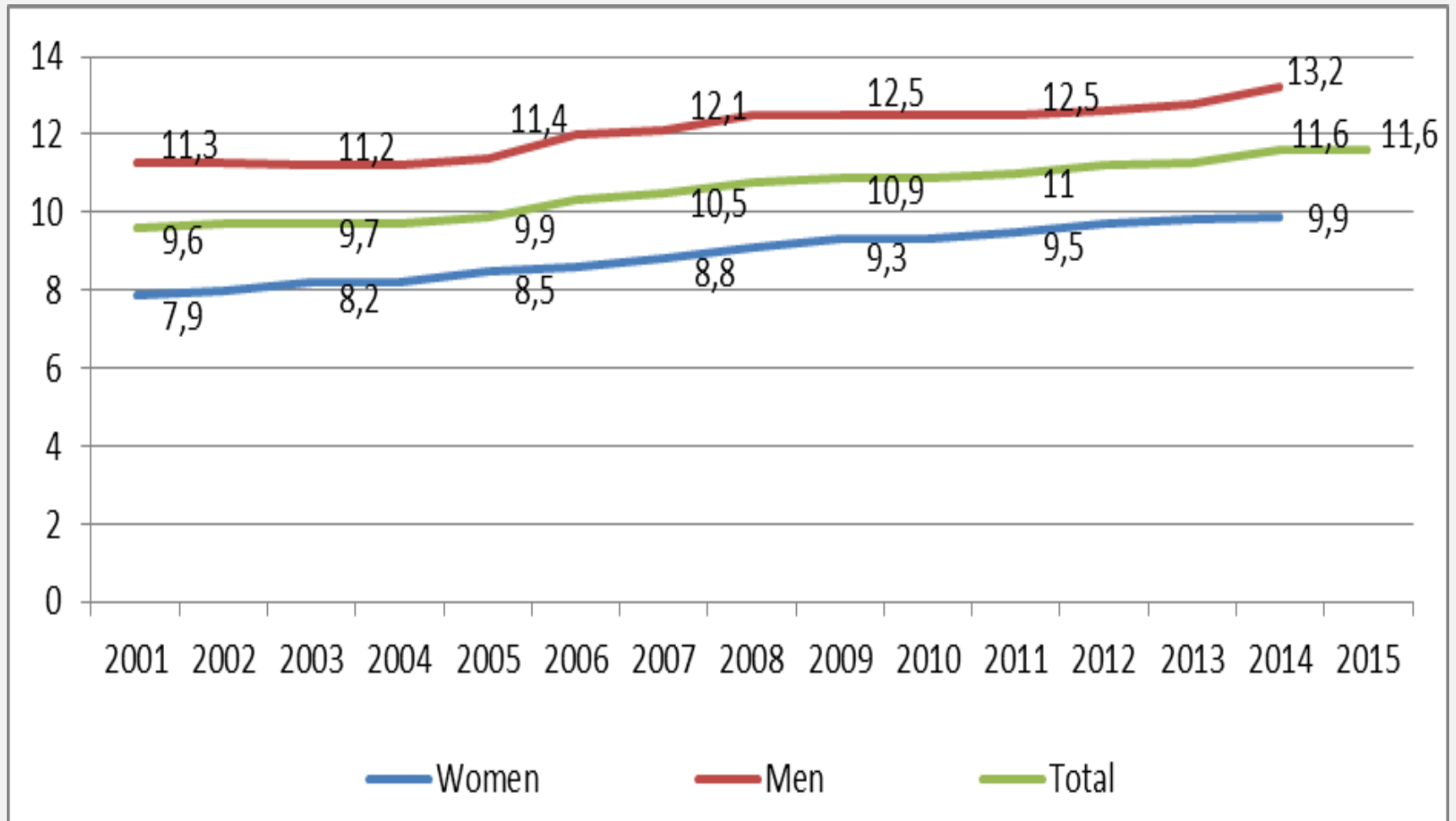
Midtsundstad & Hilsen (2015). National report – Norway. In: Hasselhorn HM, Apt W (2015). *Understanding employment participation of older workers: Creating a knowledge base for future labour market challenges*. Research Report. Federal Ministry of Labour and Social Affairs (BMAS) and Federal Institute for Occupational Safety and Health (BAuA). BMAS/ BAuA, Berlin.

Som var en del av - the Joint Program Initiative “Understanding the employment participation” (JPI UEP project).

Ser mer på:

- betydningen av ulike arbeidsmiljøfaktorer for arbeidsmarkedsdeltakelse etter 50
- arbeidsmiljøets betydningen for langtidssykefravær blant 50+
- nyere studier (2014-2017)

Arbeidsmarkedsdeltakelse og tidligpensjonering

Kilde: Haga (2016), NAV.

Arbeidsmarkedsdeltakelse og tidligpensjonering

- Økende arbeidsmarkedsdeltakelse, særlig blant dem over 62 år
- Mange uførepensjonister, men reduserte uførepensjonsrater blant 55+ de senere årene
- Lav andel arbeidsledige – men andelen langtidsledige blant eldre øker

De institusjonelle rammene

Pensjons- og trygdesystemet (lov og avtale)

- Tidligpensjonsordninger
- Uførepensjonsordninger
- Sykepengeordningen
- Arbeidsledighetstrygden
- Arbeidsavklaringspenger (AAP)

Arbeidsmiljøloven

- Tilrettelegging mht. alder
- Redusert arbeidstid fra fylte 62 år
- Stillingsvernet (øvre aldersgrense)

Ferieloven

- Ekstra ferieuke fra fylte 60 år

IA-avtalen

- Sykefraværsoppfølging
- Seniorpolitikk og seniortiltak

Organisering av gjennomgangen

- **Makro-nivå (samfunn)**
  - Arbeidsmarkedet, lov og avtaler, pensjons- og trygdesystem, økonomiske insentiver
- **Meso-nivå (virksomhet)**
  - **Arbeidsmiljø, personalpolitikk og HR** (holdninger og intervensjoner)
- **Mikro-nivå (individ)**
  - Sosioøkonomisk status (klasse, kjønn, utdanningsnivå, yrke og inntekt), familie og sosialt nettverk, helse og helseatferd, arbeidsevne og motivasjon etc.

Makro – nivå

- **Arbeidsmarkedet**
  - Konjunkturer og arbeidsledighet
  - Nedbemanning
  - Omstilling
- **Lovgivningen**
  - Endret arbeidsgiveravgift
  - Endret aldersgrense for uttak av pensjon
  - Informasjon om pensjonsrettigheter
- **Pensjonssystemet/økonomiske insentiver**
  - Ytelsesnivå (kompensasjonsrate)
  - Endrede avkortingsregler (aktuarisk nøytral pensjon)
  - Supplerende ytelser/gavepensjoner

Mikro (meso) – nivå

- **Sosioøkonomisk status**
  - Yrke
  - Utdanningsnivå
  - Kjønn
- **Familie og fritid**
  - Sivil status
  - Ektefelles yrkesstatus/pensjonering
  - Omsorgsforpliktelser (syk partner/familiemedlem)

Mikro – nivå

- **Helse og helseatferd**

- Betydning for tidligpensjonering, men kan ikke alene forklare økningen i senere år
- Noen får bedre helse etter pensjonering

- **Arbeidsevne**

- Fysisk kapasitet reduseres med årene, men ikke nødvendigvis fysiske jobbkrav

- **Motivasjon**

- Interesse for jobben/arbeidsoppgavene

Midtsundstad 2005b

Midtsundstad & Nielsen 2014

Eldres arbeidsforhold / arbeidsmiljø

(sammenlignet med andre arbeidstakere)

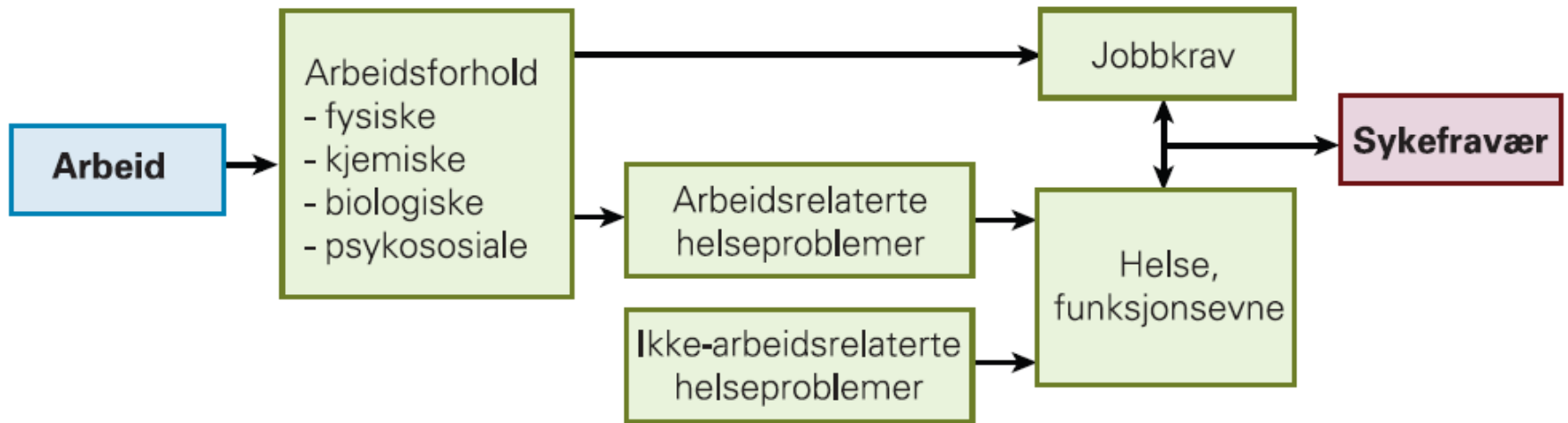
- **Arbeidstid**
  - Mer deltidsarbeid, mindre nattarbeid
- **Ansettelseskontrakt**
  - 20% av 55-66-årige mannlige arbeidere mangler skriftlig ansettelseskontrakt (16-24 år: 15%; alle menn: 14%)
- **Psykososialt arbeidsmiljø**
  - Litt lavere psykologiske jobbkrav
  - Lav jobbkontroll er noe hyppigere
- **Mekaniske/ergonomiske jobb-eksponeringer**
  - Noe lavere blant de eldste, men ikke alltid blant kvinner
    - Å stå (3/4 av arbeidsdagen) og tunge løft (20 kg eller mer) på jobb er mer vanlig blant 55–67-årige kvinner enn i alderen 35–54 år

NOA: Faktabok 2011, basert på SSBs Levekårsundersøkelse 2009

Arbeidsmiljøfaktorer som har sammenheng med tidligpensjonering (uførepensjon og/eller AFP)

- Arbeidsulykker
- Kjemiske faktorer
- Fysiske faktorer
- Anstrengende arbeid, høye fysiske jobbkrev
- Psykososiale/organisatoriske arbeidsmiljøfaktorer
- Aldersdiskriminering

Arbeidsrelatert sykefravær (og uførepensjon)

Figur 1 Enkel modell for sammenheng mellom arbeid og sykefravær

Mehlum 2011

Ulike arbeidsmiljøfaktorer

Dokumentasjon av sammenheng med tidligpensjon

Ulike arbeidsmiljøfaktorer	Sammenheng med tidligpensjon (ufør/AFP)
Arbeidsulykker	Uføretrygd
Kjemiske faktorer <ul style="list-style-type: none"> • Eksos og annen luftforurensning • Rengjøringsmidler, løsemidler, avfall, vann	(Uføretrygd, usikker)
Fysiske faktorer <ul style="list-style-type: none"> • Vibrasjon (kjøretøy, verktøy)	Uføretrygd
Fysiske faktorer <ul style="list-style-type: none"> • Støy	(Uføretrygd, usikker)
Høye fysiske jobbkraav / tungt fysisk arbeid / tunge løft	Uføretrygd, AFP
Aldersdiskriminering	AFP

Psykososiale/organisatoriske arbeidsmiljøfaktorer

Dokumentasjon av sammenheng med tidligpensjon

Psykososial/organisatoriske arbeidsmiljøfaktorer	Sammenheng med tidligpensjon (ufør/AFP)
Jobbkontroll, autonomi, selvbestemmelse	Uføretrygd, AFP
Jobbtilfredshet	Uføretrygd, AFP
Skiftarbeid	(Uføretrygd, usikker)
Høye psykologiske jobbkra (arbeidstempo, tidspress, emosjonelle krav)	AFP
Støtte fra leder, ledelseskvalitet	Uføretrygd, AFP
Kollegafelleskap og –støtte	(Uføretrygd, usikker)
Mulighet for kompetanseutvikling	Uføretrygd (moderat)
Frykt for reorganisering	(Uføretrygd, usikker)
Arbeidskonflikter, mobbing, trakassering	Uføretrygd

Meso – nivå: Personalpolitikk/HRM

▪ Intervensjoner

- Seniortiltak (ekstra ferie- og fridager, bonus/ekstra lønn)

Hermansen (2015)

Hermansen & Midtsundstad (2016)

- Tilrettelegging for personer med helseproblemer/reduisert arbeidsevne

Midtsundstad & Nelsen (2016)

Oppsummering

Forskningen dokumenterer at arbeidsmarkedsdeltakelse blant de over 50 år påvirkes av :

- Faktorer på samfunnsnivå (makro), som arbeidsmarkedet, konjunkturer, ledighet og nedbemanning; pensjons- og trygdesystemet (opptjenings- og uttaksregler, ytelsesnivå, aldersgrenser mm.), samt andre lover og avtaler som regulerer arbeidsmarkedet.
- Faktorer på individnivå (mikro), som kjønn, yrke, utdanningsnivå, inntekt og formue; omsorgsforpliktelser, sivil status og partners yrkesstatus; egen helse og helseatferd, arbeidsevne og motivasjon.
- Faktorer på virksomhetsnivå (meso), som arbeidsmiljø (det fysiske, organisatoriske og psykososiale), samt personalpolitikk/HRM, arbeidsorganisering og særskilte intervensjoner.

Oppsummering

Når det gjelder arbeidsmiljøet synes betydningen av de følgende faktorenes for tidligpensjoneringen å være best dokumentert:

- Arbeidsulykker
- Helkroppsvibrasjoner
- Høye fysiske arbeidskrav (anstrengende arbeid, tunge løft, repeterende arbeid, arbeid med hendene løftet, vedvarende arbeid i stående stilling)
- Lav kontroll/autonomi/påvirkning
- Lav jobbtilfredshet
- Psykologiske arbeidskrav (høyt arbeidstempo, tidspress, høye følelsmessige krav)
- Lav lederstøtte
- Mobbing og trakassering
- Aldersdiskriminering

Forskningsbehov

- Seniorers mobilitet på arbeidsmarkedet, rekruttering og re-syssetting
- Effektive intervensjoner og tiltak for fastholdelse
- Langtidseffekter av økende avgangsalder på arbeidsevnen, og på helse og livskvalitet (før og etter pensjonering)